

RODIKA URSULESKU-MILIČIĆ*, SERBIA

Cuvinte cheie: satul Iancaid, Crăciun, Paști, alungarea iernii, ziua de Sf. Gheorghe, dansul din Iancaid, Frații Crucii, munca pentru sat

Obiceiuri calendaristice și tradiții în satul Iancaid din Serbia

Rezumat

Scopul acestei lucrări este de a prezenta vechile tradiții și obiceiuri din satul Iancaid, situat în districtul central din Banatul Sârbesc. De aceea, vom trata următoarele obiceiuri: Crăciunul, Paștele, Botezul, Rusaliile.

De asemenea, anumite tradiții specifice cum ar fi: Alimorul (Alungarea iernii), Sânjorzul, Jocul la Iancaid, Frații de cruce, Cu lucru-n sat. De altfel, toate aceste tradiții au dispărut astăzi. Bineînțeles, cu anumite excepții, acestea reprezintă reminiscența anumitor obiceiuri arhaice, ținând cont de sensul lor, fiind în legătură directă cu strămoșii.

* Facultatea de Filosofie, Universitatea Novi Sad, Serbia

Key words: Village Iancaid, Christmas, Easter, Banishing the Winter, St. George's Day, The Iancaid Dance, Brothers of the Cross, Work on the Village

Customs and Traditions in the Village Iancaid in Serbia

Summary

The aim of this paper is to present ancient traditions and customs in the village Iancaid, situated in the Central District of Serbian Banat. Therefore, the following customs are going to be treated: *Christmas*, *Easter*, *Baptism*, *Pentecost*, also some specific traditions and customs such as *Alimorul* "Banishing the Winter", *Sânjorzul* "St. George's Day", *Jocul la Iancaid* "the Iancaid Dance", *Frații de cruce* "Brothers of the Cross", *Cu lucru-n sat* "Work on the Village". However, all this traditions have gone nowadays. Certainly, with some exceptions, they represent the reminiscent of some ancient customs which, judging by their meaning, were in touch with the ancestors, who had come on this land more than two and a half centuries ago.

Obiceiuri calendaristice și tradiții în satul Iancaid din Serbia¹

Introducere

În cultura populară tradițională, obiceiurile formează un capitol important, fiindcă întreaga viață a omului, munca lui din timpul anului și diferitele lui ocupații, relațiile cu semenii și cu întrușipările mitologice erau întreșute cu obiceiuri. În folclorul nostru, unele obiceiuri au păstrat până astăzi forme ample de desfășurare, în care vechile rituri se îmbină cu acte ceremoniale, cu manifestări spectaculoase.

Ele sunt adevărate sărbători populare bogate în cântece, dansuri, poezie, acte mimice și dramatice. La aceste sărbători contribuie toate domeniile folclorului și chiar unele domenii ale artelor populare plastice. Păstrarea obiceiurilor a fost, în anumite momente, un mod de apărare a colectivităților populare, de influențe venite din afară. Obiceiul, obligatoriu pentru întreaga colectivitate, nu se realizează întotdeauna colectiv. Uneori obiceiurile se realizau în grupuri mici sau individual. Obiceiul trebuia îndeplinit corect, potrivit rânduiei tradiționale. Respectul față de tradiție și grija pentru forma obiceiului au făcut ca, în satele cu viață tradițională, persoane cu aptitudini și interes, să se specializeze în anumite obiceiuri ale vieții folclorice.

Obiceiurile reflectau concepția despre lume a oamenilor, contextul socio-cultural în care ei trăiau. Odată cu dezvoltarea societății se schimbau rostul și momentele de manifestare a lor. Obiceiurile românești aveau o structură unitară în toate satele românești din Banatul sârbesc, însă în fiecare ținut, în fiecare loc existau moduri proprii de a se exprima prin acestea. Obiceiurile proprii anumitor locuri prezentau forme deosebite de realizare, dând astfel puțința de a deosebi prin aceasta pe oamenii care păstrau și practicau înainte formele acestei culturi.

Satul Iancov Most-Iancaid – date istorice

Satul Iancov Most – Iancaid este așezat în Banatul sârbesc, la o distanță de 15 kilometri de orașul Zrenianin, spre nord-est. El este una dintre cele mai vechi așezări din această parte a Serbiei. Prima atestare a existenței satului datează din anul 1221. În mai multe documente scrise despre localitatea Iancahid (numele satului s-a folosit în limba maghiară, iar în traducere înseamnă Podul lui Iancu sau Podul Iancului) se spune că există urme în registrele Dietei din Ardeal, amintindu-se că această comună, în 1221, s-a numit „Peșchin Iancahid”. Este cert că satul Iancahid a existat în anul 1221, dar nu se poate afirma exact unde a luat naștere satul, adevărul istoric fiind greu de reconstituit fără dovezi materiale, respectiv, fără documente istorice veridice (cf. Ursulescu-Miličić 2011: 665).

Despre întemeierea satului Iancahid există câteva legende, dintre care o amintim pe cea auzită de la cunoscutul rapsod popular Giuri Rodean Duma, originar din Iancaid²: „În tradiția orală

¹ Lucrarea este realizată în cadrul proiectului *Jezici i kulture u vremenu i prostoru*, nr. proiect 178002, finanțat de Ministerul de Educație și Știință din Serbia. <http://www.moldova.org/page/traditii-si-obeiciiuri-in-moldova-60-rom.html>

² Giuri Rodean Duma (1903-1986) a trăit la Iancaid și a fost cel mai cunoscut rapsod popular din acest sat (vezi Ursulescu 1997: 97)

se păstrează o grăitoare legendă în care se vorbește despre trecutul satului Iancahid, sau Podul lui Iancu, cum s-ar numi acest sat pe românește. Se spune că după terminarea Cetății Timișoarei, Scaunul Împărătesc a chemat toate căpeteniile ostașilor să le mulțumească pentru isprăvirea lucrărilor. Atunci a ordonat căpeteniilor de oști ca fiecare din ei să încalce pe calul său și în goană turbată, fără popas, să alerge spre soare apune până nu-i va cădea calul de obosit. Pe locul unde-i va cădea calul va înființa satul care-i va aparține și care-i va purta numele.

Între căpitaniii noii cetăți se afla și un tânăr ardelean cu numele de Iancu. Căpitanul Iancu, încălecându-și roibul, a luat-o pe malul stâng al Begheiului și nu s-a oprit până pe locul unde astăzi se află vatra satului Iancaid. Aici, spune legenda, căpitanul Iancu, zărind de partea cealaltă a râului, pământ mai bun și mai curat, și-a oprit calul, vrând să treacă apa. A descălecat, a tăiat sălcii și a întins o punte de trecere. Din păcate, n-a mai trecut-o. Roibul său, spumegat cum era, a înțepenit și a căzut mort pe loc. Iancu nu și-a mai continuat drumul, căci așa fuse înțelegerea. A rămas aci, lângă puntea de peste Beghei (Bega Veche). Aci a luat naștere satul, iată, de atâtea secole, poartă numele punții: Podul lui Iancu, Iancahid, pe ungurește sau Iankov Most pe sârbește” (Ursulesku-Miličić 2011: 667).

Potrivit mai multor izvoare scrise, în anul 1747 în satul Iancahid au venit români de pe Valea Mureșului, din Ardeal, și anume din satul Beșenova și din alte sate. Preotul Sofronie Popoviciu (paroh în satul Iancahid în perioada 1803-1839) a scris, în anul 1803, pe prima filă a Protocolului răposaților: „Să se știe când au venit oamenii, adică Români din Argeal, din Beșenova, în Iancaid, în anul 1747” (Frențiu 1943). Și în Catastiful din 1666 al cunoscutului călător turc Evlevia Celebi este amintit satul Iancahid, alături de alte 103 așezări bănățene existente în anii 1660-1666. El spune că o dată cu colonizarea nemților în regiunea Mureșului (în prima jumătate a secolului XVIII), populația românească de acolo a fost strămutată în părțile din apropierea Canalului Bega, unde se întemeiază așezările Toracu-Mic, Toracu-Mare, Ecica și Iancaid (Popi 1990).

Astăzi, în Iancaid trăiesc în jur de 500 de locuitori, cea mai mare parte dintre ei fiind români.

Obiceiuri tradiționale calendaristice

Crăciunul

Crăciunul este una dintre cele mai importante sărbători în viața fiecărui creștin și lui i s-a acordat atenția cuvenită și în satul Iancaid. Copiii erau aceia care anunțau primii venirea acestei sărbători. Ei umblau pe la vecini *în pițarat*. Rosteau colinde scurte, în care le doreau gazdelor belșug și sănătate, iar acestea le dădeau prăjituri, bani, smochine, bomboane și portocale. Înainte de a primi cadourile, ei recitau următoarele versuri :

Bună ziua lu' Ajun,
Că-i mai bun a lu' Crăciun,
Câți miei, câți porci,

Curg copiii după ei.
Dă-m nuci, că-s mai dulci,
Dă-m alune, că-s mai bune,
Dă-m colacu, să m' duc la altu',
Dă-m dinariu,
Să-m umplu pozonariu.
Câți bani îmi dai,
Atâția pui să ai.

În cursul zilei de Ajun se mânca ciorbă de cartofi, pește și plăcintă de post. Bărbații nu lucrau nimic greu, iar femeile nu spălau și nu țeseau. După-amiaza plecau prin sat două feluri de convoaie, *Cu steaua*, cu caracter strict religios și *Cu țurca*, cu caracter distractiv și comic. În realizarea obiceiului *Cu steaua* se angaja direct biserica din sat. Textele cântecelor erau toate dedicate nașterii lui Iisus Hristos. Grupul care cânta era constituit din trei băieți, care îi reprezentau pe cei trei crai de la Răsărit: Voltezar, Melhior și Irod. Steaua era confecționată din carton și hârtie colorată. *Cu țurca* era, după cum am menționat, un obicei cu caracter hazliu. Convoiul mergea din casă în casă. La Iancaid acest grup era alcătuit din *țurcă*, un ciobănaș cu fluier și iapa cu traistă. Toți membrii grupului erau bărbați. *Țurca* reprezenta un cap de animal, făcut din lemn de un metru lungime. Mai întâi, sub fereastra gazdei se auzea *țurca*, iar gazda le spunea dacă pot intra sau nu. Grupul intra în casă cântând colinde, iar *țurca* intra ultima. Apoi, fluierașul și toboșarul începeau cântecul, iar persoana mascată în *țurcă* juca și sărea tot mai repede. Cântecul pe care-l cântau era următorul:

Unde ai fost, mielule?
În pădure, domnule.
Cin' te-o bătut, mielule?
Păcurarii, domnule.
Unde or dat, mielule ?
Peste spate, domnule.
Cum ai zbierat, mielule ?
Behehehe...domnule.

După terminarea acestui ritual, gazda le dădea tuturor bani, mere, cârnați, slănină și țuică. După aceea, plecau mai departe cu traista plină, pe care o ducea *iapa* (Ursulescu 1997:128). Este interesant de amintit că vecinii din satul maghiar Mihailovo³ veneau în ziua Ajunului să prezinte iancaizenilor obiceiul numit *Vertep*, iar iancaizenii se duceau cu *țurca* la Mihailovo. În ziua a doua de Crăciun obligatoriu se mergea *cu colacu'* la nași.

Botezul

Botezul era ziua când în fiecare casă din Iancaid se făceau *cotoroage*⁴. În seara Botezului, fetele se adunau și se jucau *d-a ghințosu'*. Jocul *d-a ghințosu'* se juca în felul următor: fetele se

³ Satele Iancaid și Mihailovo sunt despărțite doar de podul care trece peste canalul Dunăre-Tisa-Dunăre

⁴ piftii

adunau în jurul unei mese. Pe masă erau puse mai multe farfurii și mai multe obiecte, de exemplu un măr, o oglindă, o bucată de cărbune etc. și obligatoriu un pieptene. O fată se ascundea sub masă, iar celelalte fete ascundeau sub fiecare farfurie câte un obiect. Când le puneau, fata ascunsă sub masă alegea o farfurie și se uita ce obiect a găsit. Fiecare dintre aceste obiecte ascunse avea o semnificație privitoare la viitorul soț. Dacă se găsea oglinda, însemna că soțul va fi frumos, dacă se găsea mărul, va fi sănătos, cărbunele însemna că va fi cu părul negru etc. Toate fetele „se rugau” să nu scoată de sub farfurie pieptenul, pentru că aceasta însemna că viitorul soț îi va fi urât și cu dinții mari, adică *ghințos*.⁵

Paștele

Paștele, considerată cea mai importantă sărbătoare la toți creștinii, și la Iancaid se sărbătorea, și se sărbătorește și azi precum și în toate celelalte sate românești din Banatul sârbesc. Pregătirile începeau de joia, când se găteau prăjituri și se făcea ordine în casă. Ouăle se vopseau sâmbăta. În Duminica Paștelui se mergea la biserică, și apoi la cimitir, unde și în zilele de azi se adună toți sătenii. Acolo se schimbă ouăle și tot ceea ce se ducea „de pomană”. În acea zi se sfințesc și toate crucile nou puse. La fel ca în ziua a doua de Crăciun, și în ziua a doua de Paște, se merge *cu colacu'* la nași.

Rusaliele

Obiceiurile de Rusalii în satul Iancaid dintotdeauna erau într-o legătură strânsă cu pomenile. De la Ispas și până la Rusalii li se dădea copiilor să care apa pentru cei morți. O femeie din casa unei persoane care a murit în ultima perioadă (în special dacă acea persoană a fost mai tânără) dădea unui băiat sau fată, în majoritatea cazurilor în vârstă de 6 până la 10 ani, să care apa. Astfel, se proceda timp de mai mulți ani, iar copilul (al vreunei rude apropiate sau al unui vecin) putea fi înlocuit cu un alt copil.

În ziua de Ispas, dimineața, femeia chema fata sau băiatul respectiv, *chicea*⁶ două *bocale* noi, special cumpărate, la mânuși erau legate flori, de obicei trandafiri. Se duceau împreună la *artezie*⁷, umpleau bocalele cu apă și apoi veneau la casa mortului. Femeia le golea într-un bocal mare sau în *veadră*, să se bea apă sau să se folosească la gătitul mâncării. Pe urmă se ducea din nou la arteză, se umpleau cele două bocale, pe care copilul le ducea la el acasă și cu acea apă se proceda la fel ca în casa mortului.

După zece zile, respectiv în ziua de Rusalii, apa se slobozea în râul Bega, care trece în apropierea satului. Femeia și copilul se duceau pe malul Begăi cu bocalele goale, cu doi *colăcuți* și două *lumini*⁸. Acolo copilul lua apă din Bega cu bocalele și o arunca de două ori pe mal, pe iarbă. A treia oară, pe bocale se puneau colăcuții cu luminile aprinse pe ei. După aceea, colăcuților li se dădea drumul pe Bega, să-i ducă apa, iar bocalele, pline cu apă, erau duse de copil la casa mortului. Copilului îi rămânea drept cadou un bocal, primind în același timp și alte cadouri, precum

⁵ despre acest obicei mi-a povestit Maria Besu (n. în 1931 la Iancaid, d. în 2011, la Zrenianin)

⁶ aranja

⁷ fântână

⁸ lumânări

un colac, *turte*⁹, bani și îmbrăcăminte (Maluckov 1985:245). Astăzi, acest obicei de a căra apa s-a păstrat, dar cu unele modificări. Copilul vine în acele zece zile să care apa, însă ia apă din fântână și o sloboade la un pom, iar după aceea primește cadouri. Nu s-a păstrat obiceiul de a merge pe malul râului Bega. Tot la Rusalii, li se cumpărau rudelor de pomană¹⁰ mici cadouri: *uiegi de dunț*¹¹, *blide*¹², alte obiecte pentru bucătărie sau îmbrăcăminte.

Florica Minea (copil) cu părinții în port tradițional de la Iancaid, Serbia; foto: Carmen Dărăbuș

Tradiții, datini, obiceiuri

Alimorul

Unele dintre datinile și obiceiurile din Iancaid sunt legate de venirea primăverii. Până în zilele noastre s-a păstrat *Alimorul*, el semnificând un moment al descătușării tuturor forțelor înnoitoare ale naturii, de alungare a tuturor bolilor, precum și faptul că se duce iarna și vine primăvara. În unele zone din Banatul românesc (Căliman 1996:10) acest obicei are denumirea generală de *Strigarea peste sat*, dar este cunoscut și sub denumirea de *Alimolile* (în satele de deal și de munte) și *Priveghiul* sau *Moroleuca* (în localitățile de șes). În general acest obicei are loc în

⁹ prăjituri

¹⁰ acest obicei s-a păstrat până azi

¹¹ borcane pentru dulceață și compot

¹² farfurii

prima zi de Lăsata Secului sau miercurea ori joia din Săptămâna Mare a Sfințelor Paști.

La Iancaid, în seara duminicii din preajma începutului postului, Alimorulile se fac la colțurile străzilor, fiecare aducând din *area*¹³ sa tului, lemne subțiri sau altceva pentru foc. Sătenii se întreceau între ei – dorința fiindu-le să aibă un foc cât mai mare și să dureze cât mai mult. De pomana morților se aduceau rachiu, vin fiert, iar femeile aduceau ouă fierte și prăjituri. Când rămânea numai *jăgul*, se organizau întreceri, sărituri peste foc, semnificația fiind, că aceia care sar vor fi sănătoși în tot timpul anului. În aceeași zi, când seara se făcea Alimorul, în orele după-amiezii, la unii dintre cei mai mari pomi din sat, la colțuri, se adunau vecinii, de la copii până la cei mai în vârstă și se făceau *luțuri*¹⁴, unde se *luțuiau* cu toții. *Luțul* trebuia să fie cât mai rezistent și mai mare pentru ca acel care e în *luț* să fie aruncat cât mai sus, pentru ca, după cum se credea, persoana respectivă peste an „să zboare ca pasărea” (Ursulescu 1998:132).

Sânjorzul – Sărbătoarea Sfântului Gheorghe

În trecut, iancaizenii dădeau o amploare deosebită Sărbătorii Sfântului Gheorghe sau Sânjorzului, care se prăznuiește în fiecare an pe data de 23 aprilie. Această sărbătoare aducea cea mai mare bucurie junilor și fetelor mari. Se obișnuia ca încă înainte de masă grupuri de fete să se ascundă prin podul casei, prin *șupe*, sau chiar prin vecini sau pe la rude. Între timp, grupuri de feciori veneau să le caute, cu vedre pline de apă. Când le găseau, de multe ori cu ajutorul celor mai în vârstă, le udau. Dacă vreuna din fete nu era găsită, pentru aceasta era, în realitate, o pedeapsă. Ideea era că, chiar dacă se ascundeau, să fie totuși până la urmă găsite. Pe fata care nu era găsită în locul unde s-a ascuns, la jocul de după-amiază nu o alegea nimeni să joace cu ea.

În vremurile trecute, mulți iancaizeni se numeau Gheorghe sau George și la *Sânjorz* la ei veneau să-i *grătuleze* rude, vecini și prieteni, iar aceștia erau serviți cu țuică sau vin (Ursulescu 1998:133). Această sărbătoare are și caracter de superstiție, prejudecățile referindu-se la necesitatea apărării de duhurile rele. În ajunul Sărbătorii Sfântului Gheorghe se punea leuștean la fereastră și în poartă, să apere casa de rele. Leușteanul se pune și la cimitir, la *crucile* morților.

Frații de cruce

Un obicei, s-ar putea spune caracteristic pentru satul Iancaid, este acela de a se lua frate sau soră de cruce. Acest obicei este cunoscut din moși-strămoși. În cazurile când doi membri ai familiei erau născuți în aceeași lună (lunatici) sau în aceeași zi (zălatici), și dacă, de exemplu, tatăl, mama sau alt membru al familiei a murit, se lua frate, respectiv, soră de cruce. Se găsea în sat un frate sau o soră de cruce, iar la mort se făcea o *pogace*, un ban se tăia cu pila în două (nu de tot) și noii frați rupeau peste mort, în jumătate *pogacea* și banul, precum și o creangă de măr. Fiecare dintre frați păstrau, până se uscau, *pogacea* și creanga, de asemenea, păstrând și jumătatea de ban (Ursulescu 1997:136).

¹³ curte

¹⁴ scaune cu scânduri suspendate cu frânghii, pe care se așază cineva ca să se balanseze

Frații de cruce *se căutau* ca adevărații frați. La Iancaid au fost foarte multe asemenea cazuri. Diferența de ani între frații de cruce putea fi și foarte mare, nu era importantă vârsta. Fratele sau sora de cruce se luau de obicei din familiile cu care se întrețineau relații de prietenie, din vecini sau din familiile care lucrau împreună. Dacă se întâmpla ca unul dintre frații sau surorile de cruce să moară, se căuta în sat altul. Este interesant de menționat că nu sunt cunoscute cazuri ca cineva să fie refuzat să fie frate sau soră de cruce. Din păcate, acest obicei nu s-a mai păstrat, ultimul caz de a lua cineva un frate sau soră de cruce a fost înregistrat în anul 1968. Nu se știe motivul pentru care s-a renunțat la acest obicei, deși se credea că dacă cel în cauză nu-și ia frate de cruce în cel mult șase săptămâni, va muri. În ultimii ani, atunci când moare vreun *lunatic* sau *zâlatic* se ia o trestie, care trebuie să aibă lungimea aceluia rămas în viață. Acesta o pune în *copârșău*¹⁵ și zice de trei ori: „Până astăzi ți-am fost fată (ficio, soră...), de mâine încolo trestia asta o să-ți fie fată (ficio, soră...)”.

Jocul la Iancaid

Jocul sau hora satului, și la Iancaid, precum în celelalte sate din Banatul sârbesc, era una dintre cele mai frumoase tradiții. El oferea sătenilor clipe de satisfacție sufletească, de uitare a necazurilor de fiecare zi. Date despre jocul de odinioară a povestit Ion Drăgan-Iuni¹⁶ și acestea au apărut în Monografia satului Iancaid (Ursulescu 1997:132):

„Da, îmi amintesc cu oarecare tristețe, dar și cu plăcere, de anii tinereții. Vorbind despre joc, îmi amintesc că pe atunci iarna se făcea jocul la birt la Oia. Avea și o sală, care se umplea de lume. Veneau la joc și copiii, și tineri, și bătrâni. Începea pe la 1-2 după prânz și ținea până seara. La sărbători, jocul era și seara târziu, până spre miezul nopții. Prin anii 1946-47 eram vreo 20 de perechi. Ficiorii intrau în joc de la 16 ani, iar fetele de la 14-15 ani. Îmi amintesc că în fiecare an, în ziua a treia de Crăciun, se puneau muzicanții pe anul viitor, ca să zică la joc. Așa a fost și în anul 1946, când am intrat și eu prima dată în joc. Pe atunci aveam două orchestre. Cea a lui Pancea Păun, care mai târziu a devenit vestit în mai multe sate, și cea a lui Vasile Idvorean-Cucu. Prima orchestră a cerut 50 kilograme de grâu pe persoană, iar a doua - câte 30 kilograme. Până la urmă, șase ficioi l-au ales pe Pancea, iar 17 pe Cucu, care nu cânta așa bine, dar a fost mai lesnea! După această alegere, timp de mai multe săptămâni jocul era oarecum neobișnuit. Când cânta Pancea, jucau cele șase perechi care îl plăteau. Urma Cucu cu banda lui și cele 17 perechi care l-au preferat pe el. După un timp, însă, cu ocazia unei acțiuni de transportare la oraș a bucatelor, colectate ca ajutor pentru sat și la care și-au adus contribuția și cele două orchestre (cum se obișnuia pe vremea aceea, totul se făcea cu muzică), muzicanții s-au împăcat. Ce-i drept, s-a amestecat și chinezul [primarul] satului, Ilie Drăgan, mic-mare pe timpul acela. Și astfel, în duminicile următoare o singură orchestră cânta pentru toți jucătorii. Vara, jocul se organiza în aer liber, în piața din centrul satului, iar odată cu deschiderea Căminului cultural (în 28 ianuarie 1951), în sala încălzitoare a lui”.

Despre jocul de pe vremuri ne-a vorbit și Siluț Besu¹⁷, originar din Iancaid (Ursulescu 1997:132):

¹⁵ sicriu

¹⁶ Ion Drăgan (n. în 1931 la Iancaid)

¹⁷ Siluț Besu (n. în 1929 la Iancaid)

„Jocul, pe vremuri, se organiza în piață. Fiecare dintre noi își avea perechea, dar pe urmă, la fiecare joc nou, schimbam fetele. Jocul începea cu ardeleana lu' Pancea, pe urmă jucam de doi, la întorsa și hore. Eu știam multe strigături sau descântece, cum spunem noi, iancaizenii. Unul dintre descântece merge așa:

„Dragă mi-i mândruța naltă,
Că-mi dă gura peste poartă,
Dar a mică-o vrut și ea,
Ș-o picat poarta pe ea,
Ș-o văzut-o maică-sa.
Lasă-mă, maică, în pace,
Să iubesc pă cine-mi place.”

Cu lucru-n sat

În urmă cu mai mulți ani, făcând cercetări pe teren, în satul Iancaid, discutând cu femeile mai în vârstă despre trecutul acestui sat, am stat de vorbă¹⁸ cu Florica Minea¹⁹ și Săbina Ioviță²⁰. După cum afirma *teta* Florica, cu care am stat mai întâi de vorbă, *cu lucru-n sat*, se mergea după sărbătorile de iarnă, și se mergea până la începutul lui martie, când începeau lucrările de primăvară. „Pe când eram tânără, în sat nu era curent electric, nu erau aparate de radio. Școala era pe atunci cu șase clase. Așa că de la 13 sau 14 ani, ne spuneau *fete mari*. Tare puține fete mergeau la școală mai departe, la Vârșeț. Era sărăcie mare. Eu nu am fost săracă, dar nu am vrut să plec de acasă. În zilele de iarnă uneori mureai de urât. Mai ales cei care nu aveau celed mai mare. Muierile se ocupau mai mult de lucru de mână și lucrau și fetele și mamele. Mai mult la veacă, fetele trebuiau pregătite de măritat. Se coseau chimeși, poale, iar pe urmă măsaie pentru pat și de pus pe masă, „cuvăriță” și peșchire [ștergare]. De obicei, s-a cusut *în plin*. Pe urmă fetele și nevestele au început să coasă tot mai mult cruciulițe. S-a cusut *naintea acului*, cu un singur fel de *șotăț*²¹ (o singură culoare – albastră, verde sau altă culoare), iar pe urmă cu *șotăț înfelurat*²². La început, totul se cumpăra la oraș, dar mai târziu și la *duchianul*²³ din sat. Multe femei și-au câștigat bani cosând pentru Todi din Torac, pentru artizanat, cum spuneau. În satul nostru, după cum am spus, *cu lucru-n sat*, se mergea în zilele de iarnă. Ne duceam la ale mai apropiate neamuri – la frați, surori, mătuși, verișori, dar și la familiile cu care trăiam bine. Dar și ei veneau la noi. Pot spune că nu ne-am dus la care nu am avut legătură. Când am fost mai mică, mă duceam cu mama. Rămâneam la prânz, iar seara veneam acasă. Mai târziu, când m-am făcut mare, rămâneam și dormeam. Seara, după ce plecau mamele și babele acasă, fetele (cam *furt*²⁴ erau și fete în familie) și-au lăsat lucrul și s-au dus după apă la arteză sau până la duchian. Unele fete rămâneau *pă goști* și câte o săptămână, până sâmbătă.

¹⁸ Cercetările pe teren le-am realizat împreună cu Florin Ursulescu

¹⁹ Florica Minea (n. în 1928 la Iancaid)

²⁰ Săbina Ioviță (n. în 1930 la Iancaid)

²¹ ață de cusut

²² mai multe culori

²³ magazin

²⁴ întotdeauna

Aș mai spune că nu se prea mergea *cu lucru-n sat* vinerea, că era zi de post, să făcea *păsulă*²⁵ galbină, care nu-i pântru goști.

Să-ți mai spun și asta. Se întâmpla să te duci la cineva fără să ivești, pe la 11 ceasuri. Dar nici atunci nu te lăsau flămând! Frigeau niște cârnaț sau coastă, aduceu *curechi*²⁶ d-al acru. Ori, cei mai săraci, spărgeau niște ouă.”

Săbina Ioviță, despre tradiția de a merge *cu lucru-n sat* ne-a vorbit cu multă însuflețire, dar și cu oarecare nostalgie:

„Iarna am mers cu mama *cu lucru-n sat* de când eram mică. Mai mult ne duceam la neamuri – la fratele cu mama, la sora cu tata, la verișori primari. Ajungeam să mergem la toți, dar și toți veneau la noi. Nu se mergea numai sâmbăta, duminica și de sărbători. Se făceau mâncări – curechi, sarme, păsulă, tocană. Se pregătea și plăcintă, crovne, chifle, altădată și scoverz, iar mai târziu și păcăraii. Sara, când veneau și vecinii, la adunare, se da răchie și se fierbea vin. Noi, copiii, ne jucam. Fiecare familie avea și vreo babă, care ne făcea *cocoși*²⁷ sau fierbea și câte un *văiling de cucuruz*. Pe atunci nu era curent electric, nici radio. Oamenii jucau cărți, mai mult *chiera*²⁸, iar fetele și muierile se ocupau cu lucru de mână. Fetele mai mult au cusut la veacă, cosau chimeși și poale, măsaie pe masă. Muierile și babele mai mult torceau, dar nu cu furca, torceau cu druga sau, fuiorul, cu sucala (pe roată). Cele care aveau război, lucrau și la război. Se făceau peșchire de bumbac și de cânepă, dar și țoale de cai și saci. Pot să-ți spun că nu todăuna s-au rupt cu lucrul. Mai mult se povestea – întâmplări, glume, pățanii din trecut. Dar prostii nu se vorbeau. Noi, fetele mai mari, ne bucuram mult că seara veneau și alte fete și feciori și stăteam la uliță sau ne duceam până la colț la moș Odera sau la alt colț. Să mai spun că părinții seara nu te lăsau să stai singură cu un ficior. Trebuia să fie cel puțin 3-4 sau mai mulți. Când se apropieau opt ceasuri, mama fetei la care ne aflam striga din are:

- Gata, îi târziu, la culcare!

Și atunci, ne spărgeam. Dacă fata a avut pe cineva, când se ducea acasă, el a petrecut-o. Își ziceau *Sara bună!* și ficiorul se întorcea să mai fie cu alți feciori.

Acum, să-ți spun că mai încoace, când au venit ghenerățiile aștelalte, mai dășceapte, au început să dea de știre:

- Joi să veniți la noi, că vin și alte neamuri. Vă așteptăm!

Și se făcea mâncare bună, aluaturi, nu ca nainte, păsulă. De aluat se făcea o zi înainte, iar cei mai bogați tăiau și câte un miel.

Când este vorba de turte și aluaturi, aș mai spune că în unele familii să făceau și turte în șpriț coapte pe foc, nu în dobă. La alții se pregăteau și turte cu mere de stup care, cum spuneam noi, cei mai tineri, îs frumoasă la ochi și bune pentru babe, îs moi și babele n-au ghinți! Și tot așa, până trece iarna!”

În această lucrare am încercat să prezentăm unele obiceiuri care au existat cândva în satul Iancaid, sat ardelenesc din Banatul sârbesc. Aceste obiceiuri, tradiții, datini, din păcate nu s-au mai

²⁵ fasole

²⁶ varză

²⁷ floricele

²⁸ denumirea unui joc cu cărți

păstrat până în zilele noastre. Bineînțeles, cu mici excepții, obiceiurile păstrate fiind mai mult reminiscențe ale obiceiurilor de odinioară care, prin încărcătura de sensuri a lor, constituiau legătura cu strămoșii, veniți pe meleagurile satului de astăzi, în urmă cu mai mult de două secole și jumătate.

Bibliografie:

- Căliman, Ion** 1996. *Restructurări tematice și conotative într-un obicei tradițional – strigarea peste sat*, în Revista *Timisiensis*. Timișoara.
- Frențiu, Teodor** 1943. *Scurt istoric al comunei Iancahid*, Vârșeț, Calendarul Nădejdea.
- Maluckov, Mirjana** 1985. *Rumuni u Banatu*, Novi Sad, Muzej Vojvodine.
- Popi, Gligor** 1990. *Românii din Banatul iugoslav (1918-1941)*, Timișoara, Editura de Vest.
- Ursulescu, Florin** 1997. *Iancov Most-Iancaid-trecut și prezent*, Novi Sad, Educa.
- Ursulescu, Florin** 1998. *Obiceiuri ale iancaizenilor*, în Actele Simpozionului Banatul iugoslav – trecut istoric și cultural, Novi Sad, Editura Fundației.
- Ursulesku-Miličić, Rodika** 2011. *Elemente de limbaj popular în satul Iancaid, Serbia*. Cultural Spaces and Archaic Background. Baia Mare: Ethnologica Publishing.
<http://www.moldova.org/page/traditii-si-obiceiuri-in-moldova-60-rom.html>
<http://www.moldova.org/page/sistemul-obiceiurilor-la-romani-178-rom.html>